А.Л. Зелінський

ЕПІГРАМИ ПОСИДІППА У КОНТЕКСТІ ПТОЛЕМЕЇВСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

1992 РІК приніс дослідникам історії та культури елліністичного періоду справжній подарунок. До колекції Міланського університету потрапив документ, значення якого важко переоцінити. Це – папірус, що містить 112 творів, авторство яких переважна більшість фахівців приписує відомому александрійському поету-епіграматисту Посидіппу з Пелли [Bastianini, Gallazzi 1993, *34–39*; Bremer 2004][1]. Документ датовано кінцем III століття до Р. Х. [Bastianini, Gallazzi 1993, *28–33*]. Згодом, швидше за все в II столітті до Р. Х., його було використано у картонажі для мумії. Ця обставина, зрештою, і посприяла тому, що папірус зберігся до наших днів і потрапив до рук сучасних дослідників [Bastianini 2002, *9–13*]. Таким чином, у науковому обігу з'явилася одна з найдавніших відомих дотепер збірок давньогрецької поезії [Sens 2003].

Уперше про унікальну знахідку, котра отримала порядковий номер P. Mil. Vogl. VIII 309, науковий світ дізнався у 1993 році зі статті G. Bastianini і C. Gallazzi "Sorprese da un involucro di mummia: il poeta ritrovato" [Bastianini, Gallazzi 1993, *28–39*]. У 2001 році G. Bastianini і C. Gallazzi за участю C. Austin's опублікували повний текст цього папірусу [Bastianini, Gallazzi & Austin, 2001]. А у 2002 році з'явився виправлений і доповнений варіант епіграм Посидіппа, який підготували C. Austin і G. Bastianini [AB 2002]. Крім нововідкритих епіграм до цього видання увійшли й давно відомі твори елліністичного поета[2]. В електронному варіанті епіграми Посидіппа з англійськими перекладами багатьох дослідників з'явилися завдяки проекту "Posidippus", який у 2002 році започаткували B. Acosta-Hughes та E. Kosmetatou[3]. Міланський папірус викликав справжній ажіотаж у науковому світі. Протягом 2001–2005 років було проведено 5 спеціалізованих міжнародних наукових конференцій (2001 – у Мілані, 2002 – у Флоренції та Вашингтоні, 2003 – у Цинциннаті, 2004 – у Римі) та опубліковано більш ніж 150 статей, присвячених різним аспектам, що пов'язані із новими епіграмами Посидіппа[4].

Особисто в мене епіграми з Міланського папірусу насамперед викликають інтерес у зв'язку з їхньою приналежністю до так званої придворної александрійської поезії. На це недвозначно вказує взаємозв'язок між творами Посидіппа, як новими, так і доміланськими, і політичними та ідеологічними заходами, які запроваджувалися в елліністичному Єгипті з метою зміцнення позицій правлячої династії Птолемеїв. Подібні прояви лояльності чітко спостерігаються у творах інших александрійських поетів: автора псевдонаївних ідилій – Теокрита, інтелектуалів і заклятих ворогів – Каллімаха й Аполлонія, вишуканого епіграматиста Асклепіада і навіть, часом до непристойності цинічного, Герода. Нова збірка Посидіппа, чия доля протягом 280-х – 240-х років до Р. Х. була тісно пов'язана з александрійським двором [Gutzwiller 2004, *91*], за своєю проптолемеївською заангажованістю значно перевищує відомі раніше твори елліністичних поетів. Це відразу кидається у вічі навіть після першого поверхового аналізу змісту збірки. Оскільки, як слушно зазначив B. Acosta-Hughes, в усіх епіграмах Міланського папірусу перед читачем постає Александрія [Acosta-Hughes 2004, *50*]. Місто, чия могутність, велич і багатство в III столітті до Р. Х. у свідомості сучасників асоціювалися не тільки, а точніше – не стільки із засновником, Александром Великим, скільки з Птолемеями. У чому, до речі, була значна заслуга як самого Посидіппа, автора відомої раніше епіграми про фактичний символ міста – Фароський маяк [AB 2002, # *115*], так і його колег по перу – Теокрита й Герода [Theocritus 1881, # *XV*; Herodas 1971, # *I*].

Подальше, більш поглиблене знайомство з епіграмами переконує, що перше враження не було хибним. Ми занурюємося у світ міста Александра і реалії придворного життя Лагідів. Автор усіма можливими засобами відображає і

підкреслює речі, пов'язані з політичною та репрезентативною діяльністю Птолемеїв і основними напрямами актуальної для нього придворної пропаганди. Поет прямо оспівує успіхи представників династії, обирає для своїх творів сюжети, котрі мають відверті паралелі, асоціації та конотації з різними заходами й акціями Птолемеїв і навіть зашифровує ті чи інші натяки шляхом заздалегідь продуманого розташування епіграм у збірці.

Безпосередню увагу Посидіпп приділяє таким аспектам птолемеївської політики, як пропагування династичного культу, а також – репрезентація царського дому на священних Панеллінських іграх.

Майже ціла секція збірки відведена ним під опис присвят Арсиної II, обожненій дружині та сестрі Птолемея II [AB 2002, ## *36–39*]. Завдяки Посидіппу ми дізнаємося, що новоявленій богині як покровительці мистецтва присвячується ліра, котру виніс із моря дельфін, схожий на того, що врятував від смерті квазілегендарного співця Аріона [AB 2002, # *37*]. При цьому божественність Арсиної Філадельфи підкреслюється як прямим, так і непрямим шляхом. На причетність дружини Птолемея II до світу богів вказує не лише сам факт присвяти їй будь-якого предмета (у нашому випадку – ліри), але і його зв'язок із міфічним героєм Аріоном [Herodotus 1899, *I, 23–24*; Plutarchus 1928, *18*, Pausanias 1973, *III, XXV, 7; IX, XXX, 2*]. Крім того, подібна присвята повинна була показати, що новоявлена богиня займає у небесній ієрархії вище місце від легендарного протеже Аполлона.

У наступній епіграмі оспівується нововведений ритуал, згідно з яким рабиня Епікратіс після відпущення на свободу присвячує Арсиної, напевно, як покровительці вільновідпущеників, фіал, з якого зробила перший символічний ковток свободи [AB 2002, # *38*]. Участь богині у подібному ритуалі ставить її на один щабель із Зевсом, Аполлоном, Асклепієм, Діонісом, Серапісом, Афіною, Афродітою та іншими божествами, котрі через своїх жерців часто виступали гарантами свободи вільновідпущеників [Блаватская, Голубцова, Павловская 1969, *30–33, 47–48, 87, 92*].

Не викликає жодного сумніву щодо своєї проптолемеївської заанґажованості епіграма на храм Арсиної-Євплої, (яка дарує щасливе плавання). У ній автор відверто закликає моряків і подорожніх ушановувати дружину Філадельфа як покровительку мореплавців у зазначеній святині, котру збудував їй птолемеївський наварх Каллікрат [AB 2002, # *39*; пор. Strabo 1899, *XVII, I,16*][5].

Але найцікавішим, на мій погляд, є твір, котрим починається секція, центральним персонажем якої стала Арсиноя. У цій епіграмі розповідається про присвяту вісонного рушника, зроблену Філадельфі дівчиною Гегесо. Цій юній македонянці приснилася цариця-богиня зі списом і щитом у руках, яка просила рушник, щоб витерти солодкий (божественний?[6]) піт після ратної справи [AB 2002, # *36*]. І в цьому випадку автор не вдовольняється простою констатацією божественності дружини Птолемея Філадельфа. Вигляд богині-войовниці, озброєної списом та щитом, підштовхує читача до асоціації з Афіною [Stephens 2004, *167*]. І навіть цього автору виявилось замало. Він додатково підкреслив функцію Арсиної як богині-захисниці з допомогою розташування творів у збірці. Очевидно, що недаремно під номером 30 (тобто недалеко від номера 36) поет помістив епіграму, присвячену знаменням, що пов'язані із спітнінням священних статуй (пор. Солодкий піт Арсиної після ратних трудів). У ній говориться про те, що коли спітніє статуя бога, то місту загрожує загибель від рук ворогів. Але можна вблагати небожителя повернути гнів на напасників [AB 2002, # *30*; Gutzwiller 2004, *88–89*]. Зрозуміло, що така відверта апологізація александрійської цариці мала на меті сприяння активній популяризації культу Філадельфи серед широких мас населення держави Птолемеїв. Більше того, на думку S. Stephens, з якою важко не погодитися, Посидіпп у епіграмах №№ 36–39 у плані запровадження культу нової богині серед широких мас намагається видавати бажане за дійсне. Так, він підкреслює, що серед прихильників новоствореного культу переважають звичайні люди, далекі від придворних кіл, а саме: проста дівчина-македонянка Гегесо, вільновідпущениця Епікратіс та пересічні моряки й подорожні, котрі відвідують храм Арсиної-Євплої [Stephens 2004, *174–176*].

Окрім цього відвертого пропагування культу Арсиної II Посидіпп неодноразово робить ненав'язливі натяки на божественний статус александрійських володарів. У творі, присвяченому бронзовій статуї іншого епіграматиста Філета Коського, автор підкреслює, що відлита вона була за наказом Птолемея (Філадельфа) – бога і царя [AB 2002, # *63*]. А оспівуючи перемогу на Піфійських іграх колісниці наварха Каллікрата, поет не забуває сказати, що александрійський сановник саме богам-Адельфам (Птолемею II й Арсиної II) присвятив бронзову композицію, котра складалася з бронзового лошати-переможця і колісниці з візницею [AB 2002, # *74*]. До речі, така увага постаті Каллікрата з боку Посидіппа – невипадкова. Саме цей наварх у 272 році до Р. Х. став першим епонімним жерцем загальнодержавного спільного культу Александра і богів-Адельфів [P.Hib. *199*; Bing 2002/2003, *243–266*]. І нарешті, у зв'язку з цим не можна не згадати епіграму, присвячену арабському коневі якогось Етеарха. У ній перераховуються його спортивні перемоги. При цьому, в одному ряду Посидіпп згадує Птолемайю (александрійське династичне свято зі спортивними агонами [Hoelbl 2001, *39*]), Немейські, Істмійські та Піфійські ігри [AB 2002, # *76*]. Причому Птолемайя стоїть у цьому списку на першому місці, що, на мій погляд, говорить саме за себе. Особливо, коли згадати, що Панеллінські агони споконвічно присвячувалися комусь із небожителів [Pausanias 1973, *V, VII;* Ovidius 2001, *I;* Plutarchus 1938, *V, III*].

Говорячи про участь у священних Панеллінських іграх, слід звернути увагу на широке відображення у Міланському папірусі перемог, одержаних колісницями, виставленими представниками александрійської династії в Олімпії, Коринфі та Немеї. Серед них олімпійські звитяги Птолемея I, Птолемея II, Береніки I, Береніки II та трикратний тріумф Арсиної II [AB 2002 ## *78, 87–88*], піфійські перемоги Птолемея II та Береніки II [AB 2002, # *82*] і неодноразові успіхи Береніки II у Немейських іграх [AB 2002, ## *79–81*]. Автор цілком свідомо приділяє таку значну увагу спортивним тріумфам чоловіків і жінок з династії Птолемеїв. Це обумовлено особливим ідеологічним навантаженням, яке Лагіди швидше за все надавали своїм перемогам на Панеллінських змаганнях. Регулярні спортивні звитяги представників династії протягом кількох поколінь очевидно повинні були переконати еллінізований світ, що державою Птолемеїв незмінно управляють рішучі, цілеспрямовані, талановиті володарі. Це ж, у свою чергу, надавало додаткової легітимності їхнім правам на носіння царської діадеми [Kosmetatou 2004, *225–246*; пор. Fantuzzi 2004, *218*].

Варто також зазначити, що прославляючи спортивні досягнення александрійських володарів, автор кілька разів підкреслює македонське походження переможців [AB 2002, ## *78, 82, 87*]. Це повністю відповідає прагненню Птолемеїв, котрі, за словами Павсанія, маючи справу з еллінізованим світом, завжди наголошували на своєму македонському корінні [Pausanias 1973, *I, XVII, 2*; пор. Bingen 2002, *47–59*]. Проте акцентування уваги на македонському походженні було для Лагідів лише проміжною ланкою для створення продуманої генеалогічної фікції. Засновник династії та його послідовники всіляко намагалися довести свою фізичну спорідненість із Аргеадами і право на духовну спадщину Александра [OGIS, # *54*; Theocritus 1881, *XVII*; Pausanias 1973, *I, VI, 2*; Curtius 1963, *IX, VIII* ; Hoelbl 2001, *79–80, 96*]. З цією метою Птолемеями навіть було інспіровано появу політичного міфу, згідно з яким справжнім батьком засновника династії був не македонський аристократ Лаг, а сам цар Філіпп II [Pausanias 1973, *I, VI, 2*; Curtius 1963, *IX, VIII*]. Посидіпп не міг оминути вищезазначений аспект птолемеївської пропаганди. Тому нас не дивує, що тема Аргеадів неодноразово з'являється у Міланському папірусі.

У першу чергу, це стосується, звичайно, Александра [AB 202, ## *1?, 31, 35, 65*]. В епіграмі № 1, котра майже не збереглася, він, можливо, фігурує у зв'язку з битвою на Гедаспі [Hunter 2004, *100*]. У поезіях №№ 31 і 35 згадуються сприятливі знамення, що пророкували Александру перемоги над персами. В епіграмі № 65 Посидіпп захоплюється реалістичністю статуї Александра, створеної знаменитим Лісіппом. Як ми побачимо далі, кожен із цих творів ніс у собі те чи інше пропагандистське навантаження.

Але почнемо з найвідвертішого натяку на спорідненість Птолемеїв і Аргеадів, який міститься в епіграмі № 31. У ній розповідається, що поява орла і блискавки завжди було щасливим знаменням для Аргеадів. Після чого додається, що й Афіна знаком сповістила Александра про майбутні перемоги над персами. S. Stephens вважає, що під Аргеадами, котрі певною мірою протиставляються Александру, Посидіпп мав на увазі Птолемеїв. Як доказ на користь цього припущення вона приводить факт фігурування орлиної символіки на монетах перших представників александрійської династії, тоді як на монетах Александра часто зображувалася саме Афіна [Stephens 2004, *168*]. У зв'язку з використанням Лагідами орлиної символіки S. Stephens згадує також XVII ідилію Теокрита, у якій поет розповідає, як орел привітав народження Птолемея Філадельфа трикратним криком [Theocritus 1881, *XVII*]. На мій погляд, американська дослідниця, коментуючи епіграму № 31, дуже слушно звернула увагу на використання Птолемеями орлиної символіки. Але разом з цим мені видається дивним, що під Аргеадами вона у цьому випадку розуміє лише Лагідів. Гадаю, що Посидіпп мав на увазі саме справжніх Аргеадів, від яких буцімто вели свій родовід Птолемеї. У такому разі згадка про орла відігравала роль натяку, що звертав увагу читача на останню обставину.

Справа в тому, що крім згаданих S. Stephens орлиних сюжетів, які тією чи іншою мірою були пов'язані з Лагідами, існує анекдот, наведений у візантійському лексиконі Суда. У ньому говориться, що офіційний батько майбутнього царя Птолемея I, Лаг, відмовився визнати новонароджене немовля своїм сином. Бажаючи вбити Птолемея, він звелів покласти його на бронзовий щит і покинути під відкритим небом. Але прилетів орел, який власними крилами став захищати хлопчика від спекотного сонячного проміння і дощу [Suda 1928, *lambda 25*].

На мою думку, сюжет цієї легенди дає ключ для розуміння епіграми # 31. Якщо орел, птах Аргеадів, урятував майбутнього засновника династії Птолемеїв, він тим самим підтвердив причетність дитини до родини македонських правителів. Отже, нащадки врятованого є прямими продовжувачами славної династії. На це, зрештою, завуальовано і вказував Посидіпп. Александр же у цьому випадку не протиставляється Аргеадам, а лише виокремлюється серед них як найславетніший представник династії; а якщо навіть і протиставляється, то як син бога Амона, а не Філіппа (роль сина Філіппа у такому випадку відводиться засновнику династії Птолемеїв [Pausanias 1973, *I, VI, 2*; Curtius 1963, *IX, VIII*]).

У самій структурі Міланського папірусу уважний читач також міг вловити багато паралелей, проведених автором збірки між Птолемеями й Александром. Так, на те, що александрійські володарі виступали продовжувачами воєнної слави непереможного македонянина, вказує послідовне розташування двох епіграм, одна з яких завершує другу секцію збірки, а інша – розпочинає третю [Stephens 2004, *166*]. Перша з них розповідає про фракійського ворожбита, котрий передрік Александру всі три перемоги над персами [AB 2002, # 35]. Друга – вже відома нам розповідь про присвяту вісонного рушника Арсиноїй-войовниці [AB 2002, # *36*].

Певні вказівки на Птолемеїв як на продовжувачів справи Александра дослідники вбачають у змісті і структуризації першої секції папірусу, присвяченій переважно коштовним гемам та камеям. Так, K. Gutzwiller звернула увагу на те, що як мінімум дві коштовності, згадані Посидіппом, були вирізьблені Кроніасом [AB 2002, ## *2, 6*], котрого Пліній називає учнем Пирготелеса – улюбленого різьбяра Александра [Plinius 1874, *XXXVII, 8*; пор. Gutzwiller 2004, *87*].

У свою чергу, P. Bing, проаналізувавши походження коштовних каменів, які згідно з творами Посидіппа стали власністю александрійців й александрійок, прийшов до висновку, що об'єкти епіграм першої секції Міланського папірусу обиралися автором цілком усвідомлено. Оскільки ці дорогоцінності й дивовижності походили з Індії [AB 2002, # *2*], Персії [AB 2002, №# *4–5, 11, 13*], Аравії [AB 2002, #№ *7, 10*], Лідії [AB 2002, # *8*], Місії [AB 2002, # *17*] і Самосу [AB 2002, # *9*], дослідник припустив, що поет намагався підкреслити могутність і впливовість Птолемеїв, котрі могли

отримувати скарби з території усієї колишньої імперії Александра [Bing 2001, *4–7*].

Інший американський дослідник, R. Hunter, убачає натяк на спадковість від македонського царя до Лагідів у тому, що в контексті першої епіграми з вищевказаної секції згадується Зевс і Александр, а у контексті заключної – Посейдон і Птолемей [AB 2002, ## *1, 20*; пор. Hunter 2004, *100*].

Висновки обох дослідників щодо умовного прирівнення могутності александрійських володарів до величі Александра, яке було закладено у зміст першого розділу збірки, я вважаю не такими вже й безпідставними. Своєрідним підтвердженням цих досить умоглядних положень може служити вже згадана заключна епіграма з цієї секції. У ній поет, звертаючись до коливателя землі Посейдона, відверто благає бога оберігати володіння Птолемея (Філадельфа) від землетрусів. При цьому Посидіпп явно бажає підкреслити обширність володінь, які на той час належали Лагідам. З цією метою він конкретизує своє прохання, говорячи як про прибережні землі, так і про острови [AB 2004, # *20*]. Цілком вірогідно, що згадку про острови Посидіпп зробив навмисно з огляду на повернення у першій половині 40-х років III століття до Р. Х. під егіду Птолемеїв Кікладського союзу [Hoelbl 2001, *44*].

Відображення імперських прагнень Птолемеїв у збірці, звичайно, не обмежується останньою зі згаданих епіграм. Зрозуміло, що експансіоністські заходи александрійських володарів подаються Посидіппом у вигідному для них світлі.

Цікавим прикладом подібного відображення я вважаю дві епіграми, присвячені олімпійській та істмійській перемогам киренської цариці Береніки, дочки єдиноутробного брата Філадельфа – Магаса [Justinus 1911, *XXVI, 3*; Pausanias 1973, *I, Vi, 6–8*], майбутньої дружини Птолемея III – Евергета [Catullus 1975, *66*][7]. У цих епіграмах поет, між іншим, показує, що Птолемей Філадельф мирним шляхом без насильства повернув утрачену раніше Киренаїку [Hoelbl 2001, *36*] до єгипетської сфери впливу з перспективою на подальшу її інкорпорацію. Для цього автору достатньо було назвати Філадельфа батьком цариці [AB 2002, ## *78, 82*]. Таким чином, Посидіпп нагадав читачам, що мудрий і шляхетний Філадельф не став зі зброєю в руках зазіхати на свободу сусідньої держави. Більше того, він усиновив дочку свого колишнього недруга [Pausanias 1973, *I, VII 2*] – отже, надав їй своє покровительство – і навіть зберіг за нею царський титул (basilisse) []AB 2002, ## *78–79, 82*][8].

Ще одним відбитком птолемеївської зовнішньої політики, на мій погляд, слід вважати яскраві елементи антиселевкідівської пропаганди, котрими пронизано весь Міланський папірус. Головний замовник Посидіппа, Птолемей II, протягом усього свого царювання вів перманентні війни з державою селевкідів за гегемонію у східному середземномор'ї. Постійні збройні конфлікти зі східним сусідом спалахували і за часів його нащадків [Winnicki 1989]. Тому Птоломеї, безперечно, потребували відповідної ідеологічної продукції, котра би виправдовувала їхню боротьбу проти нащадків Селевка Нікатора як в очах власних підданих, так і в усьому еллінізованому світі.

Задля антиселевкідівських інсинуацій Посидіпп обрав дуже простий, але дієвий прийом. Збірка його епіграм містить значну кількість ретроспективних антиперських випадів і ремінісценцій. Ми вже стикалися зі згадками про знамення і пророцтва, котрі передрікали Александру перемоги над перським військом [AB 2002, ## *31, 35*]. Сюди ж слід додати враження поета від згаданої вище статуї Александра роботи Лісіппа. Споглядаючи цей витвір славетного митця, Посидіпп мало не вигукує: "Ми не можемо осуджувати персів, котрі рятувалися втечею перед Александром, бо ми не засуджуємо худобу, що тікає від лева". Кілька антиперських шпильок поету вдалося помістити і до першої секції збірки. Так він згадує перстень, котрий колись належав перському царю Дарію, а тепер прикрашає палець прекрасної александрійки [AB 2002, # *4*]. Зрозуміло, що ця коштовність могла, зрештою, опинитися у дівчини саме внаслідок знаменитого походу Александра Македонського, коли до еллінського світу потрапили незліченні багатства зі скарбниць Ахеменідів. Ще одна згадка про Дарія з'являється у зв'язку з гемою, на якій царя царів зображено на колісниці [AB 2002, # *9*]: сюжет, який одразу нагадує про перську поразку при

Іссі чи Гавгамелах [Stephens 2004, *172*]. До цього переліку варто також віднести епіграму, присвячену легендарній каблучці самоського тирана Полікрата [AB 2002, # *9*]. Антиперський підтекст цієї епіграми стане зрозумілим, якщо згадати, що згідно з розповіддю Геродота, цей правитель свого часу прагнув заключити антиперську коаліцію з єгипетським фараоном Амасісом [Herodotus 1899, *III, 39–43*].

На мою думку, сучасникам Посидіппа при бажанні неважко було зрозуміти, проти кого насправді поет спрямовував усі свої антиперські пасажі та випади, і які ідеї він прагнув донести до своїх читачів. По-перше: області, заселені іранцями (персами), протягом першої половини III століття до Р. Х. становили значну частину держави Селевкідів [Walbank 1993, *123–125*]. Таким чином, будь-яка згадка про персів автоматично породжувала в уяві сучасників Посидіппа асоціативні зв'язки з нащадками Селевка Нікатора. Оскільки ж автор збірки епіграм показує іранців виключно у невигідному світлі, можна припустити, що він розраховував на виникнення у своїх читачів, хоча б на підсвідомому чи емоційному рівні, негативних асоціацій між персами та Селевкідами.

По-друге: іранські військові загони, до яких входили нащадки тих самих персів, котрі "тікали від Александра, як худоба від лева", входили до складу армії Селевкідів. За словами Полібія, до складу війська Антіоха III під час битви при Рафії у 217 році до Р. Х. входили мідійці, карманійці і кіссії [Polybius 1882, *V, 82*]. При цьому з контексту розповіді мегалопольського історика видно, що включення до діючої армії тубільних загонів стало на той час нововведенням лише для Птолемеїв [Polybius 1882, *V, 62–65, 81–86, 108*]. Отже, у своїх епіграмах Посидіпп не лише принижував підданих Селевкідів, бажаючи вдарити по престижу самих володарів, але й натякав на слабку боєздатність їхнього війська[9].

У результаті, Селевкіди представлені у Міланському папірусі мало не правонаступниками Ахеменідів, тоді як Птолемеї у цій збірці зображуються нащадками Аргеадів і правонаступниками Александра. Висновок напрошувався сам собою. Птолемеї не лише мають право, але й зобов'язані боротися від імені еллінізованого світу проти держави Селевкідів – спадкоємниці Ахеменідської імперії.

До речі, ототожнення володінь Антігона Монофтальма, а пізніше й держави Селевкідів із царством Ахеменідів, було традиційним для птолемеївської пропаганди. Ця традиція, певно, не без відома майбутнього засновника династії Птолемеїв, була започаткована єгипетськими жерцями вже у Стелі сатрапа у 311 році до Р. Х. У цьому написі жерці окреслили територію, що перебувала під контролем Антігона Монофтальма терміном "sit", який раніше використовувався для визначення держави Ахеменідів [Ладынин 2002, *3–19*]. У стелі сатрапа також уперше згадується про повернення Птолемеєм до Єгипту статуй місцевих богів, свого часу вивезених персами [Mahaffy 1899, *38–41*]. Цей же сюжет постійно повторюється у Жрецьких декретах і Птолемеївських написах (Адулітанський камінь) у зв'язку з численними війнами, що протягом III століття до Р. Х. велися проти Селевкідів [Ogis, ## *54, 56, 90*; Тураев 2002, *649–650*; Winnicki 1989, *96–97*].

Таким чином, ми отримали ще один доказ співзвучності творів Посидіппа з ідеологічними напрацюваннями Птолемеїв. Можливо, подібна кон'юнктурність дратувала сучасників поета; але завдяки саме їй ми суттєво розширили уявлення про роль, яку відігравала офіційна й напівофіційна пропаганда у внутрішній і зовнішній політиці елліністичних володарів.

ДОДАТОК

Український переклад епіграм Посидіппа
на присвяти Арсиної II Філадельфі[10]

AB 2002, # 36

Ἀρσινόη, σοὶ τοῦτο διὰ στολίδων ἀνεμοῦσθαι
βύσσινον ἄγκειται βρέγμ' ἀπὸ Ναυκράτιος,
ὦι σύ, φίλη, κατ' ὄνειρον ὀμόρξασθαι γλυκὺν ἱδρῶ
ἤθελες, ὀτρηρῶν παυσαμένη καμάτων·
ὡς ἐφάνη‹σ›, Φιλάδελφε, καὶ ἐν χερὶ δούρατος αἰχμήν,
πότνα, καὶ ἐν πήχει κοῖλον ἔχουσα σάκος·
ἡ δὲ σοὶ αἰτηθεῖσα τὸ λευκ‹αῖ›νον κανόνισμα
__ παρθένος Ἡγησὼ θῆκε γένος Μακέ[τη.

Братолюбива богине,
Рушник цей тонкого вісону
Діва Гегесо тобі
Щиро присвячує в дар.
Їй уві сні ти явилась
Зі списом й щитом – після бою –
І попросила рушник,
Стерти солодкий свій піт.

AB 2002 # 38

Ἀρσινόηι μ' [ἀνέθ]ηκεν Ἐπικρατὶς ὧδ' ἐ[πεὶ ὕδω]ρ
ἐκ φιάλης [ἔπιεν] πρῶτον ἐλευθέριον.
εἶπέ τε ν[ῦν μοι] χαῖρέ τ', ἐλευθερίης μ[εδέουσα,
__ καὶ δέξα[ι φιάλη]ν δῶρον Ἐπικρατίδ[ος .]

О Арсиноє преславна,
Свободи міцна запоруко,
Я – Епікратіс, тобі
Цей присвятила фіал.
З цього фіалу уперше
Ковтнула я воду свободи,
Миті тієї, коли
Звільнена з рабства була.

AB 2002, # 39

καὶ μέλλων ἅλα νηῒ περᾶν καὶ πεῖσμα καθάπτειν
χερσόθεν, Εὐπλοίαι χαῖρε δὸς Ἀρσινόηι,
πό]τνιαν ἐ‹κ› νηοῦ καλέων θεόν, ἣν ὁ Βοΐσκου
ναυαρχῶν Σάμιος θήκατο Καλλικράτης,
ναυτίλε, σοὶ τὰ μάλιστα· κατ' εὔπλοιαν δὲ διώκει
τῆσδε θεοῦ χρήιζων πολλὰ καὶ ἄλλος ἀνήρ·
εἵνεκα καὶ χερσαῖα καὶ εἰς ἅλα δῖαν ἀφιείς
__ εὐχὰς εὑρήσεις τὴν ἐπακουσομένην.

Храм Арсиної-Євплої
Наварх Каллікрат, син Боїска,
Побудувати звелів
Мандрівникам на добро.
В цьому чудовому храмі
Богиню моряк й подорожній
Щиро вшановуй, тобі
В мандрах зарадить вона.

---

[1] Слід зазначити, що не всі дослідники безумовно підтримують це твердження. Так, L. Bravi вважає, що збірка містить твори групи поетів, лідером і метром якої був Посидіпп [Bravi 2005, *1–7*]. Деякі вчені, серед яких, наприклад, R. Thomas взагалі заперечують авторство Посидіппа [Thomas 2004, *259–275*]. Проте проблематика авторства Посидіппа не є суттєвою для цього дослідження.

[2] У цій роботі я використовую нумерацію епіграм, прийняту саме у виданні 2002 року.

[3] http://www.chs.harvard.edu/classicsat/issue_1/greektext.html.

[4] Найбільш детальну бібліографію досліджень, присвячених новим епіграмам Посидіппа, можна знайти на сайті Лейденського університету http://www.gltc.leidenuniv.nl.

[5] Цікаво, що інший варіант цієї епіграми був відомий ще до відкриття Міланського папірусу. У ньому дружина Філадельфа фігурує як Арсиноя-Афродіта. Цей варіант епіграми розміщено також у другому виданні під номером 116 [AB 2002, # *116*]. До речі, слід зазначити, що це – далеко

не єдиний з доміланських творів Посидіппа, присвячених новоявленій богині. Відома також епіграма на статую Арсиної у саду німф [AB 2002, # *113*] і фрагмент шлюбної пісні (епіталами) на честь весілля Птолемея II та його сестри [AB 2002, # *114*].

[6] Пор. [Stephens 2004, *173*].

[7] Мої висновки щодо відображення киренського питання в епіграмах Посидіппа треба вважати умовними. Поряд з припущенням укладачів молодшої редакції Міланського папірусу, котрі вважають, що в епіграмах №№ 78-82 йдеться про Береніку Киренську, існує версія, запропонована D. Tompson. Дослідниця вважає, що Посидіпп оспівував перемоги дочки Птолемея II, майбутньої другої дружини Антіоха II [пор. Kosmetatou 2004, *233*; Fantuzzi 2004, *213*] Сподіваюсь у майбутньому присвятити цьому питанню окреме дослідження.

[8] Про те, що Береніка офіційно залишалася царицею Кирени до самого шлюбу з Птолемеєм III (246 рік до Р. Х.) свідчать також нумізматичні джерела [Herklotz 2002].

[9] З приводу боєздатності іранських загонів Антіоха III на початку II століття до Р. Х. за словами Лівія кепкував ще Тіт Фламінін [Livius 1902, XXXV, *47–48*].

[10] Щиро дякую моєму шановному вчителю, кандидату історичних наук, доценту кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ставнюку Віктору Володимировичу за допомогу під час перекладу цих епіграм.

ЛІТЕРАТУРА

Блаватская Т.В., Голубцова Е.С., Павловская А.И. **Рабство в эллинистических государствах в III – I вв. до н. э.** Москва, *1969*.

Ладынин И.А. Обозначение Sit в “Стелле сатрапа” (URK. II. 13.4); к восприятию мировой державы Аргеадов на востоке // **ВДИ,** *2002*, № 2.

Тураев Б.А. **История Древнего Востока**. Минск, *2002*.

Acosta-Hughes B. Alexandrian Posidippus. On rereading the GP epigrams in light of P. Mil. Vogl. VIII 309 // Labored in Papyrus Leaves. Perspectives on an Epigram Collection Attributed to Posidippus (P. Mil.Vogl. VIII 309). Ed. B. Acosta-Hughes, E. Kosmetatou and M. Baumbach. – Washington, DC: Center for Hellenic Studies / Harvard UP, 2004. – P. 42–56.

Austin C., Bastianini G. (ed.). Posidippi Pellaei quae supersunt omnia. – Milano: Edizioni Universitarie di Lettere Economia Diritto (Biblioteca Classica), 2002. – 234 p. – AB.

Bastianini G. I pezzi di un puzzle // Un poeta ritrovato: Posidippo di Pella. Giornata di studio Milano 23 novembre 2001. – Milano: Edizioni LED, 2002– A. 9–13.

Bastianini G., Gallazzi C. Sorprese da un involucro di mummia: il poeta ritrovato // Cariplo, Cassa di Risparmio delle Provincie Lombarde. – v. 121 (1993) – P. 28–39.

Bastianini G., Gallazzi C. & Austin C. Posidippo di Pella, Epigrammi (P. Mil.Vogl. VIII 309). Edizione a cura di G.B. e C.G. con la collaborazione di C.A. Milano: Edizioni LED (Il Filarete 200 / Papiri dell’universita degli studi di Milano 8). – 2001. – 258 p.

Bing, P. ‘Posidippus and the admiral. Kallikrates of Samos in the Milan epigrams // GRBS. – v. 43. – 2002/2003. – P. 243–266.

Bing P. Posidippus on Stones. The First Section of the New Posidippus Papyrus (P. Mil. Vogl. VIII 309, Col. I–IV.6) // APA Panel on the New Epigrams of Posidippus, Philadelphia 2001. P. 4–7. http://www.apaclassics.org/Publications/Posidippus/.

Bingen J. Posidippe. Le poete et les princes // Un poeta ritrovato: Posidippo di Pella. Giornata di studio Milano 23 novembre 2001. – Milano: Edizioni LED, 2002. – A. 47–59.

Bravi L. Gli epigrammi di Simonide e il P. Mil. Vogl. VIII 309 // Posidippo e gli altri. Il poeta, il genere, il contesto culturale e letterario. Atti dell’incontro di studio. – ed. M. Di Marco, B. Palumbo & E. Lelli. – Roma, 14–15 maggio 2004. Pisa & Roma: Istituti Editoriali e Poligrafici Internazionali, 2005. – A. 1–7.

Bremer J. Review: Benjamin Acosta-Hughes, Elizabeth Kosmetatou, Manuel Baumbach, Labored in Papyrus Leaves, Perspectives on an Epigram Collection attributed to Posidippus. – Cambridge, MA: 2004 // BMCR. – 2004. 07. 47. http://ccat.sas.upenn.edu/bmcr/2004/2004–07–47.html.

Catullus C. Valerius. Carmina / Ed. W. Eisenhut – Muenchen: Heimeran, 1975. – 250 p.

Fantuzzi M. The structure of the Hippika in P. Mil.Vogl. VIII 309// Labored in Papyrus Leaves. Perspectives on an Epigram Collection Attributed to Posidippus (P. Mil.Vogl. VIII 309). Ed. B. Acosta-Hughes, E. Kosmetatou and M. Baumbach. – Washington, DC: Center for Hellenic Studies / Harvard UP, 2004. – P. 225–246.

Gutzwiller K. A new Hellenistic poetry book: P. Mil.Vogl. VIII 309 // Labored in Papyrus Leaves. Perspectives on an Epigram Collection Attributed to Posidippus (P. Mil.Vogl. VIII 309). Ed. B. Acosta-Hughes, E. Kosmetatou and M. Baumbach. – Washington, DC: Center for Hellenic Studies / Harvard UP, 2004. – P. 84–93.

Herklotz F. Berenike II. – Koenigin und Goettin // IBAES. – # 2 (2002). – http://www2.rz.hu-berlin.de/nilus/net-publications/ibaes2/Herklotz/lay.html.

Herodas. Mimiambi / Ed. I.C. Cunningham. – Oxford: Clarendon press, 1971. – 56 p.

Herodotus. Historiarum Libri IX / Ed. H.R. Dietsch, H. Kallenberg. – Lipsiae: Teubner, 1899. – 679 p.

The Hibeh Papyri / Ed. B.P. Grenfell, A.S. Hunt, E.G. Turner, M.T.Lenger. – London: McMillan Press, 1906, 1955. – P.Hib.

Hoelbl G. A History of the Ptolemaic Empire: Transl. from germ. – London, New-York: Routledge, 2001. – 416 p.

Hunter R. Notes on the Lithika of Posidippus // Labored in Papyrus Leaves. Perspectives on an Epigram Collection Attributed to Posidippus (P. Mil.Vogl. VIII 309). Ed. B. Acosta-Hughes, E. Kosmetatou and M. Baumbach. – Washington, DC: Center for Hellenic Studies / Harvard UP, 2004. – P. 94–104.

Justinus M. Junianis. Pompeius Trogus “Historiae Philippicae” Epitome / Ed. W. Kroll. – Lipsiae: Teubner, 1911. – 455 p.

Kosmetatou E. Constructing legitimacy. The Ptolemaic “Familiengruppe” as a means for self-definition in Posidippus’ Hippika // Labored in Papyrus Leaves. Perspectives on an Epigram Collection Attributed to Posidippus (P. Mil.Vogl. VIII 309). Ed. B. Acosta-Hughes, E. Kosmetatou and M. Baumbach. – Washington, DC: Center for Hellenic Studies / Harvard UP, 2004. – P. 212–224.

Mahaffy J. P. A history of Egypt under the Ptolemaic dynasty. – London: Methuen & Co., 1899. – 261 p.

Orientis Graeci Inscriptiones Selectae. Supplementum Sylloges inscriptionum graecorum: In 2 v. / Ed. G. Dittenberger. – Lipsiae: S. Hizzel, 1903–1905. – OGIS.

Ovidius P. Naso. Metamorphoses / Ed. W.S. Anderson. – Monachii, Lipsiae: Saur, 2001. – 419 p.

Pausanias. Graeciae descriptio: In 3 v. / Ed. M.H- Rocha-Pereira. – Lipsiae: Teubner, 1973–1981. – V. 1–3. – 349, 405, 566 pp.

Plinius Secundus. Historiae Naturalis: In 5 v. / Ed. R. Hubert. – Lipsiae: Holtze, 1871–1874. – V. 5. – 450 P.

Plutarchus. Quaestiones convivales // Plutarchi moralia: In 7 v. / Ed. J.C. Hubert. – Leipzig: Teubner, 1938. – V. 4. – P. 1–335.

Plutarchus. Septem sapientiem convivium // Plutarch’s. Moralia: In 11 v. / Ed. F.C. Babbitt. – Cambridge, Mass.: Harvard university press, 1928. – V. 2. – P. 348–448.

Polybius. Historiae: In 2 v. / Ed. Th. Buttner – Wobst. – Lipsiae: Teubner, 1882. – V. 1. – 451 p.

Quintus Curtius Rufus. Historiarum Alexandri Magni Regis Macedonum; Libri qui supersunt // Курций Руф. История Александра Македонского (сохранившиеся книги). Текст и перевод / Под ред. В.С. Соколова. – Москва: МГУ, 1963. – 478 с.

Sens A. Review: Guido Bastianini (ed.), Un Poeta Ritrovato, Posidippo di Pella. Giornata di studio. Milano 23 novembre 2001. – Milan: 2002 // BMCR. – 2003.06.27. – http://ccat.sas.upenn.edu/bmcr/2003/2003-06-27. – <html>.

Stephens S. ‘For you, Arsinoe // Labored in Papyrus Leaves. Perspectives on an Epigram Collection Attributed to Posidippus (P. Mil. Vogl. VIII 309). Ed. B. Acosta-Hughes, E. Kosmetatou and M. Baumbach. – Washington, DC: Center for Hellenic Studies / Harvard UP, 2004. – P. 161–176.

Strabo. Rerum Geographicorum. Libri 17 / Ed. G. Spiro, H. Waldman. – Halle: Holtze, 1899. – 807 p.

Suda. Lexicon // Suidae lexicon: In 4 vols. – Leipzig: Teubner, 1928–1935. – V. I. – 1928. – 111 p.

Theocritus. Idyllia / Ed. A. Fritzsche et E. Hiller. – Lipsiae: Teubner, 1881. – 398 p.

Thomas R. "Drowned in the tide". The Nauagika and some "problems" in Augustan poetry // Labored in Papyrus Leaves. Perspectives on an Epigram Collection Attributed to Posidippus (P. Mil. Vogl. VIII 309). Ed. B. Acosta-Hughes, E. Kosmetatou and M. Baumbach. – Washington, DC: Center for Hellenic Studies / Harvard UP, 2004. – P. 259–275.

Walbank F. The Hellenistic World. – 2 ed. – Cambridge Mass.: Harvard university press, 1993. – 288 p.

Winnicki J.-K. Operacje wojskowe Ptolemeusjów w Syrii. – Warszawa: Wyd-wo Un-tu warszawskiego, 1989. – 184 s.